

## Брянська вулиця нас до Києва привела...

Олександр Олексійович Шалімов

1918-2006

Легенда радянської та української хірургії, один із засновників української хірургічної школи. Доктор медичних наук, професор, дійсний член АН УРСР і НАМН України, член міжнародної спілки хірургів. Його називали богом в хірургії, він був одним з небагатьох хірургів широкого профілю, зробив 40 тисяч операцій. ЮНЕСКО присвоїло йому звання — "Людина планети". В Україні лише два інститути названі іменами хірургів, назви їм дав народ ще за їхнього життя — це Інститут Амосова та Інститут Шалімова. У 2002 р, до ювілею Інституту Шалімова, М.М. Амосов писав: "Інститут Шалімова — чудовий український інститут. Там роблять унікальні операції. Засновник інституту — талановитий хірург і гідна людина. Він розвинув кілька областей хірургії. Я його знаю з 1946 року. Ми разом працювали в Брянську..."

Ми познайомилися з Миколою Михайловичем в Брянську понад півстоліття тому. Уявіть собі зиму сорок сьомого року, післявоєнну розруху, важкий, повільний підйом народного життя. Я вже близько півроку працював в хірургічному відділенні обласної лікарні. Жив на її території. І ось дізнаюся: до нас приїжджає хірург Микола Михайлович Амосов, з фронтовим і навіть московським стажем. Звичайно, це було і приємно, і цікаво, тому що справ в хірургії завжди сила-силенна, а тут з'явився досвідчений колега. Ми тут же зустрілися. Вольовий, відкритий, фахівець, який вміє багато...

Дружина — Лідія Василівна — операційна сестра. Вік у нас приблизно однаковий: мені під тридцять, і Амосову тридцять чотири. Амосови також оселилися на території лікарні.

Досить велике, на 100 ліжок хірургічний підрозділ ми розділили навпіл. Микола Михайлович прийняв завідування чоловічим відділенням, травматології, і, крім того, йому поставили обов'язки обласного хірурга, а я став керувати жіночим і урологічним відділеннями. Благо я, як і він, практично все вмів, та й не втомлювався вчитися в провідних московських клініках. А у Амосова, на додаток до довоєнного хірургічного стажу, правда, нетривалого, була за плечима школа провідного хірурга фронтового госпіталю, тобто тисячі операцій, універсалізм. Плюс після демобілізації він деякий час в Москві, в інституті імені М. Скліфосовського — у знаменитого хірурга Сергія Сергійовича Юдіна бачив його операції. Але хотів хірургічної самостійності. І тому залишив столицю. Тільки хірург, який вірить в себе міг так вчинити. До цього часу у нього вже була подана до захисту кандидатська дисертація.

Оперували ми в одній операційній, кожен на своєму столі. Звичайно, ми спеціально не придивлялися до техніки один одного, але незабаром прийшли до висновку, що обидва, як то кажуть, не ликом шиті. До речі, невеликий Брянськ, наша легендарна служба, дали Києву ще одного видного хірурга — професора Ольгу Матвіївну Авілову, згодом лауреата Державної премії СРСР.

Але процитую Амосова: "Хірургічне відділення — 100 ліжок, — пише він у спогадах. — Уже є один молодий хірург — Шалімов, Саша. Ми з ним поговорили і розділилися: у мене чоловіки і травматологія, у нього — жінки і урологія... Центр життя становила хірургія. Що я був до Брянська? Зробив три резекції шлунку, з десяток заворотом кишок... і так далі. Це по частині мирної роботи. Але від війни була повна свобода орієнтування в тканинах і органах, сміливість, вигадка варіантів. дещо по техніці підглянув у Юдіна та багато про що прочитав в бібліотеці.

Свої можливості я знаю: ніколи не був блискучим рукоділом. Але хорошим — був. Саша Шалімов оперував краще за мене".

Це приємна оцінка, причому, як то кажуть, за очі, дорогого коштує. Але і я можу розповісти, що ще в Брянську вмів Амосов: він виконував операції на шлунку, кишечнику, прямій кишці та жовчних шляхах, операції на суглобах, видалення пухлин середостіння і легенів при раку, урологічні операції. Так що до Києва приїхав хірург широкого діапазону.

Відносно наукового зростання, а ми обидва усвідомлювали свої можливості, він був, мабуть, "провідним", а я "веденим": успіхи одного, освоєння їм нових технологій стимулювали іншого, так само як і наші дисертаційні драми і випробування. Але тут, звичайно, мова не про якесь лідерство, а про гарний приклад, бо кожен ішов своїм абсолютно самостійним шляхом. І нехай не поруч, але паралельно.

Потім час і жереб привели нас в Україну і поріднили з нею: я переїхав до Харкова, де організував Інститут загальної та невідкладної хірургії, а Микола Михайлович — до Києва, і дітище його — Інститут серцево-судинної хірургії — добре відомий. Навіть на маршрутках значиться неформальна адреса — клініка Амосова.

Іноді ми зустрічалися, частіше на з'їздах хірургів. Одна з таких зустрічей мені особливо запам'яталася. В якійсь мірі вона стала моментом істини. Це сталося в Харкові, в 1962 році. Тут проходив Всесоюзний з'їзд хірургів, і я як один з його організаторів від місцевої хірургічної служби та охорони здоров'я організував в програмі з'їзду показовий операційний день. Операції почалися о восьмій ранку, і протягом дванадцяти годин я не відходив від операційних столів, продемонструвавши свою технологію виконання ряду складних, переважно реконструктивних операцій: від судин головного мозку, операцій на шлунку, печінці, легенях, магістральних судинах до операції на серці з використанням апарату штучного кровообігу харківської конструкції.

Микола Михайлович з цікавістю спостерігав за моєю роботою, як і ряд інших хірургів, майже весь день, і це було для мене втішно. А на наступний ранок грянув грім... Академік Борис Васильович Петровський — міністр охорони здоров'я СРСР і відомий, провідний в країні хірург на черговому засіданні нашого з'їзду вельми негативно відгукнувся про моє ініціативи. На його думку, це було схоже на "показуху". І тут в диспут несподівано втрутився Микола Михайлович Амосов, який головував на засіданні. Він рішуче заперечив начальству, давши найвищу оцінку рівню харківської хірургічної майстерності. А з приводу виступу Б. Петровського Амосов із властивою лише йому сміливістю і безкомпромісністю

сказав, що видатний московський хірург мені просто позаздрив.

Запанувала тиша. Ви, звичайно, розумієте, що цим вчинком Микола Михайлович пролив бальзам на мою душу. Зрозуміло, ми ні про що не домовлялися і я ні про що його не просив, та з Амосовим це, як відомо, неможливо. Але він наслідував принцип: зроби що повинен...

У Києві, коли я переїхав сюди, наші хірургічні магістралі знову пролягали як би поруч, нехай і в різних площинах. У кожного була своя вертикальна стіна. А почуття взаємної приязні і наукової симпатії, об'єктивної оцінки нашого абсолютно незалежного просування вперед міцніло, причому роки, додавши мудрості і розуміння, поглибили їх теплоту. І коли в січні нинішнього року відзначався мій "круглий ювілей", напевно, самим знаменним, найцікавішим і зворушливим для мене в цей урочистий час в конференц-залі Інституту клінічної та експериментальної хірургії АМН України, моєї київської альма-матер, був чудовий виступ Миколи Михайловича, такий щирий, сердечний і дружній. Тільки він, напевно, мав, з романтичного далека молодості, підставу звернутися до мене зі словами "Саша..."

Ах, як біжить час і наганяє колісниця забуття. Але є заповідь: "Люби ближнього свого, як самого себе". Не помилюся, якщо скажу, саме такі почуття відчуваємо ми один до одного. Коли поступово гаснуть ваблять вогні навколо, нержавіюча стара дружба — один з небагатьох стійких вогнищ такого сяйва. Забарися, забарися вечірній день... Сьогодні було б лицемірством говорити про майбутнє, ми не знаємо і не можемо знати свого завтрашнього дня. Але в наших силах зробити близьке шосте грудня святом серця для Миколи Михайловича. І я віддано і ніжно обіймаю його.

1998 р.

"Микола Амосов. Спогади сучасників" (видано російською мовою)  
Київ, Видавничий дім "Особистості", 2015